

REFUGEE AND REFUGEE STATUS

Author information:

Veselina Ilieva

Lecturer, PhD

at Department of Social Pedagogy

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

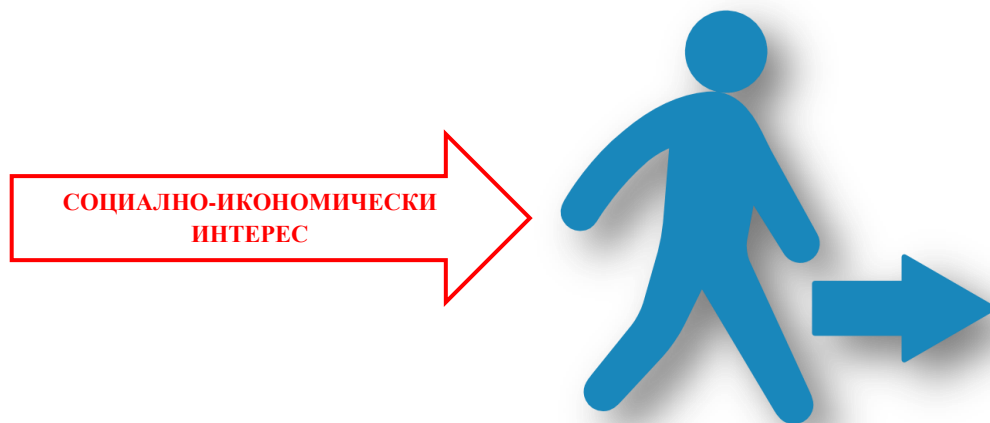
✉ v.ilieva@shu.bg

🌐 Bulgaria

Бежанец

В международното право *бежанците* са хора, които: се намират извън своята родна страна или страната, в която живеят постоянно; имат основателен страх от преследване поради своята раса, вероизповедание, национална принадлежност, членство в социални или политически групи; не могат или не желаят да се възползват от закрилата на тази държава, или не искат да се върнат там, заради страх от преследване. Бежанците са част от по-широката група на разселените лица. Отличават се от икономическите мигранти по това, че вторите доброволно напускат своята страна по икономически причини. Разликата между бежанците и вътрешно разселените лица е, че вторите не преминават през международни граници.

Тези, които искат статут на бежанци, понякога са наричани *политически бежанци*. Казва се, че на тях им се предлага *политическо убежище*. Най-често молбите за убежище изтъкват политически и религиозни причини.

Статут на бежанец, според Конвенция за статута на бежанците (Женевска конвенция) от 1951 г.

България е страна по тази Конвенция [2], [3], която е ратифицирана със закон на Народното събрание от 22 април 1992 г. и допълнена със закон на Народното събрание от 1 април 1993 г. В сила е за Република България от 10 август 1993 г. Обн., ДВ, бр. 88 от 15 октомври 1993 г. Това е най-важният международен документ отразяващ статута на бежанците в световен мащаб.

За целите на тази конвенция терминът „бежанец“ се прилага към всяко лице, което [2], [3]:

1. е било считано за бежанец по силата на споразуменията от 12 май 1926 г. и 30 юни 1928 г. или по силата на конвенциите от 28 октомври 1933 г. и 10 февруари 1938 г., на протокола от 14 септември 1939 г. или на

2. в резултат на събития, станали преди 1 януари 1951 г., и при основателни опасения от преследване по причина на раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политически убеждения, се намира извън страната, чийто гражданин то е, и не може да се ползва от закрилата на тази страна, или не желае да се ползва от такава закрила поради тези опасения; или, бидейки без гражданство и намирайки се извън страната на своето предишно обичайно местоживееие в резултат на подобни събития, не може да се завърне или, поради такива опасения, не желае да се завърне в нея.

В случаите, когато някое лице се явява гражданин на няколко страни, изразът „страната на неговото гражданство“ означава всяка една от страните, чийто гражданин е то, и такова лице не се счита лишено от закрилата на страната на неговото гражданство, ако без някаква действителна причина, произтичаща от основателни опасения, то не се обръща за закрила към една от страните, чийто гражданин се явява.

За целите на тази конвенция думите „събития, станали преди 1 януари 1951 г.“ в член 1, раздел А означават или [2], [3]:

- „събития, станали в Европа преди 1 януари 1951 г.“, или:
- „събития, станали в Европа или другаде преди 1 януари 1951 г.“

Всеки бежанец има задължения към страната, в която се намира, които изискват от него по-конкретно да спазва законите и разпоредбите J, както и да изпълнява мерките, предприети за поддържане на обществения ред [2, чл. 2].

Договарящите държави се задължават да прилагат разпоредбите на тази конвенция спрямо бежанците без каквато и да е дискриминация по отношение на раса, религия или страна на произход [2, чл.3].

Ако по време на Втората световна война бежанецът е бил изселен от родните си места и принудително въдворен на територията на една от договарящите държави, където живее и понастоящем, времето на този принудителен престой се счита за законно пребиваване на въпросната територия [2, чл. 10].

Ако бежанецът е бил принудително изселен по време на Втората световна война от територията на една от договарящите държави и до влизането в сила на тази конвенция се е върнал в нея с цел придобиване на постоянно местожителство, периодът на пребиваване преди и след въпросното принудително изселване се разглежда като непрекъснат във всички случаи, когато се изисква непрекъснатост на пребиваването [2, чл. 10].

Личният статут на бежанеца се определя от законите на страната на неговото местоживееие или, при липса на местоживееие – от законите на страната на неговото пребиваване [2, чл. 12].

Договарящите държави се задължават да предоставят на бежанците, законно пребиваващи на тяхната територия, най-благоприятния статут по отношение правото им да бъдат наемани на работа, от каквото се ползват гражданите на чужди държави при същите обстоятелства [2, чл. 17].

Договарящите държави се задължават да разглеждат благосклонно вземането на мерки за изравняване правата на всички бежанци по отношение на наемането на работа с правата на своите граждани и по-специално правата на бежанците, които са влезли на тяхна територия по изпълнение на програми за набиране на работна ръка или съгласно имиграционни планове [2, чл.17, т.3].

По отношение на жилищното настаняване договарящите държави се задължават, доколкото този въпрос е уреден от съществуващите закони или разпоредби или се контролира от обществените органи, да предоставят на бежанците, законно пребиваващи на тяхна територия, възможно най-благоприятен статут и във всеки случай не по-малко благоприятен, отколкото предоставяния най-общо на чужденци при същите обстоятелства [2, чл.17, т.21].

Договарящите държави се задължават да предоставят на бежанците същия статут, каквото те предоставят и на собствените си граждани по отношение на придобиването на първоначално образование [2, чл.17, т.22].

Договарящите държави се задължават да предоставят на бежанците, законно пребиваващи на тяхна територия, същия статут по отношение правото на социални помощи и подпомагане, както предоставения на собствените им граждани [2, чл. 17, т.23].

Всяка договаряща държава е длъжна да предостави на бежанците, законно пребиваващи на нейна територия, правото на избор на местоживееие и на свободно движение по цялата територия в съответствие с разпоредбите, отнасящи се най-общо до чужденци при същите обстоятелства [2, чл.17, т.26].

Договарящите държави са длъжни да издават документи за самоличност на всеки бежанец, пребиваващ на тяхна територия и непритежаващ валиден документ за пътуване [2, чл. 17, т.27].

Договарящите държави се задължават да сътрудничат със Службата на Върховния комисар на Организацията на обединените нации за бежанците или с всяка друга служба на Организацията на обединените нации, която би могла да я наследя, при упражняване на нейните функции и по-специално да я улесняват в нейните задължения да наблюдава прилагането на разпоредбите на тази конвенция [2, чл. 17, т.35].

Статут на бежанец, според Закона за убежището и бежанците на Република България

Този закон е националният отговор на България на Конвенцията за статута на бежанците (Женевската конвенция), който е от 2002 г., но е многократно изменен и допълван с последни изменения от м. декември 2016 г. Този закон определя условията и реда за предоставяне на закрила на чужденци на територията на Република България, както и техните права и задължения. Закрилата, която Република България предоставя на чужденци, включва *убежище, международна закрила и временна закрила* [2, чл.1].

Международна закрила се предоставя по силата на Конвенцията за статута на бежанците, съставена в Женева на 28 юли 1951 г., и Протокола за статута на бежанците от 1967 г., ратифицирани със закон (обн., ДВ, бр. 36 от 1992 г.; доп., бр. 30 от 1993 г.) (ДВ, бр. 88 от 1993 г.), на международни актове по защита правата на човека и на този закон и включва статут на бежанец и хуманитарен статут.

Временна закрила се предоставя в случай на масово навлизане на чужденци, които са принудени да напуснат държавата си по произход, поради въоръжен конфликт, гражданска война, чужда агресия, нарушаване на човешките права или насилие в големи размери на територията на съответната държава или в отделен район от нея и които не могат по тези причини да се завърнат там.

Чужденците, търсещи или получили закрила в Република България, имат правата и задълженията по този закон и носят гражданска, административнонаказателна и наказателна отговорност при условията и по реда за българските граждани [1, чл.5].

Според Закона за убежището и бежанците *статут на бежанец в Република България* се предоставя на чужденец, който поради основателни опасения от преследване, основани на раса, религия, националност, политическо мнение или принадлежност към определена социална група, се намира извън държавата си по произход и поради тези причини не може или не желае да се ползва от закрилата на тази държава или да се завърне в нея. За предоставянето на статут по е без значение обстоятелството дали чужденецът принадлежи към тези раса, религия, националност, социална група, или изразява политическо мнение, които са в основата на преследването. Достатъчно е органът или организацията, осъществяваща преследването, да смята, че чужденецът има такава принадлежност [1, чл.8, ал.1 и 2].

В закона са изброени и *субектите, извършващи преследване*, които могат да бъдат: 1.държавата; 2.партии или организации, които контролират държавата или значителна част от нейната територия; 3.недържавни субекти, когато може да бъде доказано, че субектите, посочени в т. 1 и 2, включително международни организации, не могат или не искат да предоставят закрила срещу преследване [1, чл.8, ал.3].

Формулирано е и *какво трябва да се разбира под „преследване*: това е „нарушаване на основните права на човека или съвкупност от действия, които водят до нарушаване на основните права на човека, достатъчно тежки по своето естество или повторяемост“. *А действията на преследване* могат да бъдат: 1.физическо или психическо насилие, включително сексуално насилие; 2.правни, административни, полицейски или съдебни мерки, които са дискриминационни сами по себе си или се прилагат по дискриминационен начин; 3.наказателно преследване или наказания, които са непропорционални или дискриминационни; 4.отказ на съдебна защита, който се изразява в непропорционално или дискриминационно наказание; 5.наказателно преследване или наказания за отказ да бъде отбита военна служба в случай на военни действия, когато военната служба би предполагала извършването на престъпление или на деяние и др.; 6.действия, насочени срещу лицата по причина на техния пол или срещу деца [1, чл.8, ал.4 и 5].

Опасенията от преследване може да се основават на събития, настъпили, след като чужденецът е напуснал държавата си по произход, или на дейност, извършена от него след отпътуването му, особено ако се установи, че тази дейност представлява израз или продължение на убежденията или ориентацията, изразявани в държавата по произход, освен когато тя е извършена единствено с цел чужденецът да получи международна закрила по този закон.

Закрилата срещу преследване може да бъде предоставена от държавата, партии или организации, включително международни организации, които контролират държавата или значителна част от нейната територия, при условие че същите желаят и могат да предложат ефективна закрила, до която чужденецът има достъп и която няма временен характер [1, чл.8].

Статут на бежанец може да не се предостави, когато в част от държавата по произход не са налице причини за основателно опасение от преследване спрямо чужденеца, при което той може сигурно и законно да пътува и да получи достъп до тази част на държавата, както и може основателно да се очаква да се установи там. За бежанци се смятат и членовете на семейството на чужденец с предоставен статут на бежанец, доколкото това е съвместимо с личния им статус [1, чл.8].

Статут на бежанец не се предоставя на чужденец [1, чл.8]:

- за когото има сериозни основания да се предполага, че е извършил деяние, което съгласно българските закони и международните договори, по които Република България е страна, е определено като военно престъпление или като престъпление против мира и човечеството;
- за когото има сериозни основания да се предполага, че е извършил тежко престъпление от неполитически характер извън територията на Република България;
- за когото има сериозни основания да се предполага, че извършва, подбужда, подпомага, участва в обучение или приготвяне за извършване на действия, противоречащи на целите и принципите на Организацията на обединените нации (ООН) и др.;
- който се ползва от закрилата или помощта на органи или организации на Организацията на обединените нации, различни от Върховния комисар на Обединените нации за бежанците; когато тази закрила или помощ не е преустановена и положението на лицето не е установено, съгласно съответната резолюция на Организацията на обединените нации, това лице може да се ползва от привилегиите, произтичащи от Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г.;
- по отношение на когото компетентните органи в държавата по неговото постоянно местоживееие са признали правата и задълженията, произтичащи от гражданството на тази държава;
- за когото има сериозни основания да се предполага, че представлява заплаха за националната сигурност;
- който веднъж осъждан с влязла в сила присъда за тежко престъпление представлява заплаха за обществото.

Законът много точно разграничава статута на бежанец от хуманитерен статут, които често се бъркат. Поради това е необходимо да бъдат разграничени:

Хуманитарен статут се предоставя на чужденец, който не отговаря на изискванията за предоставяне на статут на бежанец и който не може или не желае да получи закрила от държавата си по произход, тъй като може да бъде изложен на реална опасност от тежки посегателства, като: 1.смъртно наказание или екзекуция; 2.изтезание, нечовешко или унизително отнасяне; наказание; 3.тежки заплахи срещу живота или личността на цивилно лице поради безогледно насилие в случай на въоръжен международен или вътрешен конфликт [1, чл.9].

Субекти, извършващи тежки посегателства, могат да бъдат: 1.държавата; 2.партии или организации, които контролират държавата или значителна част от нейната територия; 3.недържавни субекти, ако може да бъде доказано, че субектите, посочени в т. 1 и 2, включително международни организации, не могат или не желаят да предоставят закрила срещу тежки посегателства. Реалната опасност от тежки посегателства може да се основава на събития, настъпили, след като чужденецът е напуснал държавата си по произход, или на дейност, извършена от него след отпътуването му, особено ако се установи, че тази дейност представлява израз или продължение на убежденията или ориентацията, изразявани в държавата по произход, освен ако тя е извършена единствено с цел чужденецът да получи международна закрила по този закон. Закрилата срещу тежки посегателства може да бъде

предоставена от държавата, партии или организации, включително международни организации, които контролират държавата или значителна част от нейната територия, при условие че те желаят и могат да предложат ефективна закрила, до която чужденецът има достъп и която няма временен характер [1, чл.9].

Хуманитарен статут може да не се предостави, когато в една част на държавата по произход не съществува реален риск чужденецът да понесе тежки посегателства, при което той може сигурно и законно да пътува и да получи достъп до тази част на държавата, както и може основателно да се очаква да се установи там [1, чл.9].

Хуманитарен статут се предоставя и на членовете на семейството на чужденец с предоставен хуманитарен статут, доколкото това е съвместимо с личния им статус.

Не се допускат ограничения на правата или привилегии на чужденците, търсещи или получили закрила в Република България, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние [1, чл.20].

Всеки чужденец, търсещ или получил закрила, има право да изповядва вероизповедание в съответствие с Конституцията и законите на Република България [52, чл.24].

Чужденците, търсещи или получили закрила, които пребивават на територията на Република България, са длъжни да спазват и изпълняват Конституцията и законите.

Чужденец с предоставен статут на бежанец има правата и задълженията на български гражданин, с изключение на [1, чл.32]:

ПРАВА НА ПОЛУЧИЛИТЕ СТАТУТ НА БЕЖАНЕЦ В БЪЛГАРИЯ

ЗДРАВНО-МЕДИЦИНСКИ УСЛУГИ

СОЦИАЛНИ УСЛУГИ

ТРАНСПОРТНИ УСЛУГИ

КОМУНИКАЦИОННИ УСЛУГИ

ОБРАЗОВАТЕЛНИ УСЛУГИ

ЮРИДИЧЕСКИ УСЛУГИ

ПРАВО НА ИЗПОВЯДВАНЕ

НА СОБСТВЕНА РЕЛИГИЯ

КУЛТУРНИ ПРИДОБИВКИ

• правото да участва в избори за държавни и местни органи, в национални и местни референдуми, както и да участва в създаването и да членува в политически партии;

• да заема длъжности, за които със закон се изисква българско гражданство;

• да бъде военнослужещ;

• други ограничения, изрично предвидени със закон.

На чужденец с предоставена международна закрила може да се окаже финансова помощ за настаняване в жилище за срок до 6 месеца от влизане в сила на решението за предоставяне на международна закрила, при условия и по ред, определени от председателя на Държавната агенция за бежанците, съгласувано с министъра на финансите. Той има право да придобива недвижими имоти на територията на Република България при условията и по реда, предвидени за чужденци. Чужденците с предоставена закрила могат да се включат в програми и проекти,

съдържащи мерки за интеграция, при условията и по реда, предвидени в тях [52, чл.32, ал.3, 4, 5].

Чужденец с предоставена международна закрила има право да поиска да се събере със семейството си на територията на Република България. Председателят на Държавната агенция за бежанците дава разрешение за събиране на семейството. Той отказва разрешение:

- когато по отношение на някой от членовете на семейството са налице обстоятелства по чл. 12, ал. 1, т. 1 - 3;

- по отношение на друг съпруг - в случай на многобрачие, когато чужденецът вече има съпруг в Република България [1, чл.34].

Държавната агенция за бежанците има териториални подразделения в страната:

- *транзитни центрове* - за регистрация, настаняване, медицинско изследване и провеждане на производство за определяне на държавата, компетентна за разглеждане на молбата за предоставяне на международна закрила, и на производство за предоставяне на международна закрила;

- *регистрационно-приемателни центрове* - за регистрация, настаняване, медицинско изследване, социално и медицинско подпомагане и провеждане на производство за определяне на държавата, компетентна за разглеждане на молбата за предоставяне на международна закрила, и на производство за предоставяне на международна закрила на чужденци; за настаняване на чужденци, подали молба за убежище [1, чл.47].

References:

1. Закон за ubezhishteto i bezhantsite, 2002
2. Konventsia za statuta na bezhantsite (Zhenevska konventsia), 1951
3. **Convention and Protocol relating** to the status of refugees, UNHCR, Communication and Public Information Service, Geneva, 1951